

ИСТРАЖИВАЧКИ ЦЕНТАР
ЗА ПИТАЊА БЕЗБЕДНОСТИ
ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

БЕОГРАД
2005.

БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМИ НА ПОДРУЧЈУ БАЛКАНА

мр Владимир Тешић

САДРЖАЈ

УВОД

1. ГЕОГРАФСКО, ГЕОПОЛИТИЧКО И ГЕОСТРАТЕГИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ БАЛКАНА

1.1. ГЕОГРАФСКО ОДРЕЂЕЊЕ

1.2. ГЕОПОЛИТИЧКО ОДРЕЂЕЊЕ

1.3. ГЕОСТРАТЕГИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ

2. ИСТОРИЈСКА ДИМЕНЗИЈА БЕЗБЕДНОСНИХ ПРОБЛЕМА И МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА НА ПОДРУЧЈУ БАЛКАНА

3. БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМИ НА ПОДРУЧЈУ БАЛКАНА

3.1. АЛБАНСКИ ТЕРОРИЗАМ

3.2. ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА

3.2.1. ПРОМЕТ ДРОГА КАО ОБЛИК ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

3.2.2. ПРОМЕТ ОРУЖЈА КАО ОБЛИК ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

3.3. НЕРАЗВИЈЕНА ЕКОНОМИЈА КАО УЗРОК БЕЗБЕДНОСНИХ ПРОБЛЕМА

3.4. УГРОЖАВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ КАО БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМ

ЗАКЉУЧАК

ЛИТЕРАТУРА

УВОД

Посматрајући "данашња" дешавања у свету, очљиво је повећање нових проблема у вези са питањем унутрашње и међународне безбедности. Проблеми безбедности умногоме су симптоми структурне кризе светског друштва.

Многи типови мањих друштвених и међународних конфликта су претња глобалној безбедности, јер постају потенцијални безбедносни проблеми. Иако се све мање верује да би могло да дође до великог конвенционалног конфликта, данас се свет суочава са повећаним ризиком од етничког, религиозног и секташког сукоба, као и са различитим безбедносним проблемима. Ратови попут оног у Авганистану, Босни и Херцеговини, Чеченији не прете глобалној стабилности у свету, на начин на који би то учинио велики рат у Европи, али могу да доведу до великих жртава и приморају милионе људи да напусте своје домове.

Ново раздобље вероватно ће бити сведок појаве или интензивирања нових облика претњи по унутрашњу и спољашњу безбедност. Ове претње иду од илегалне продаје дроге и транснационалне криминалне активности до деградације животне средине, економских и трговинских спорова, миграције људи и превеликог раста популације, и на крају до највећег проблема за човечанство - тероризма. Опет, ове претње не могу да се пореде са термонуклеарним ратом, ипак оне саме по себи јесу значајне и могу да се покажу много опаснијим у деценијама које су пред нама.

Све ово доводи до стварања нових социјалних, политичких и економских сукоба. Ови сукоби више су сконцентрисани у неким подручјима него у другим, али не постоји место на Земљи на којем нису присутни. Тако је Балкан подручје где су они, можда, најприсутнији.

Историја балканског простора и односа његових народа условила је раширеност схватања о Балкану као "ватрометини историје", "варници вечних немира" или "бурету барута", простору "граничара у процепу светова", "капији Европе" или "бедему хришћанства", као простору Евроазије који, прелазећи Дунав и Саву, излази на шест мора Средоземља и чини везу Европе и Блиског истока, представљајући, истовремено, како "Исток на Западу" тако и "Запад на Истоку".

У дипломатској историји и међународној политици "балканизација" је синоним за противречности у односима народа који живе на балканском простору. Ове противречности условљене су повезаношћу проблема локалног, регионалног и глобалног карактера, у којима велике силе своје интересе и односе преносе и на односе народа и држава овог простора, што доводи до његове разбијености, уситњавања и подела на националној, верској и политичкој основи и међусобних сукоба. Ти сукоби су разврстани у категорије које заслужују нашу пажњу: глобализација, локални сукоби, етнички, религиозни и секташки сукоби, тероризам, корупција, организовани криминал, економски сукоби, угрожавање животне средине и други *безбедносни проблеми*.¹

¹ Славољуб Шушић: *Балкански геополитички кошмар*, Војна књига, Београд, 1995.

1. ГЕОГРАФСКО, ГЕОПОЛИТИЧКО И ГЕОСТРАТЕГИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ БАЛКАНА

1.1. ГЕОГРАФСКО ОДРЕЂЕЊЕ

Балкан је једно од три полуострва на југу Европе. На правцу Варна-Трст ширина полуострва износи око 1300 km, а на линији Истанбул-Валона 800 km. Линија Смедерево-Солун је 480 km, а од Београда до Рта Тенарон (Матапан) 950 km. Балкан спаја Европу са Азијом, од које је одвојен мореузом Босфором и Дарданелима. У одређивању простора Балкана највише присталица има теорија по којој је његова северна граница линија: Дунав-Сава-Купа-северна обала Ријечког залива. Са западне стране то су Јадранско и Јонско море, на истоку Црно море, на југоистоку Егејско море, а на југу Средоземно море. Укупна површина полуострва је око 520.000 квадратних километара, а на њој живи нешто више од 50 милиона становника различитог етничког порекла и вероисповести. Данас се на Балкану налазе следеће државе: Хрватска, БиХ, Србија и Црна Гора, Македонија, Бугарска, Румунија, Албанија, Грчка и Турска.

Преко Балкана се протеже мрежа путева са севера Европе који се рачвају на три главна правца: према Трсту, Солуну и Цариграду. То су путеви према богатим извориштима нафте, према Индији, Далеком истоку, Африци, према средњој и западној Европи. Преко Балкана тече река Дунав највећа река у Европи после Волге која спаја Средњу Европу са Црним морем и пловним путем дугим преко 2350 km повезује Немачку, Аустрију, Мађарску, Србију и Црну Гору, Румунију, Бугарску и Украјину.²

Ако је назив Балкан, настао по турском називу за Стару планину, споран, па и сам општи назив полуострво, будући да је већим делом копна ослоњен на Европу, сигурно није споран геополитички положај и значај овог подручја.

1.2. ГЕОПОЛИТИЧКО ОДРЕЂЕЊЕ

Геополитика је грана политичке науке која се бави просторним политичким односима и везама између и унутар држава и нација и других територијано-политичких творевина, затим пространом расподелом и структуром политичке моћи по кључним светским регионима и средствима и поступцима за стицање и јачање моћи државе зависно од природне средине, географских и геополитичких чинилаца, као и укупним просторним аспектима свих политичких и других друштвених феномена.³

Територија Средоземље – Црно море – Каспијско море чини јединствени геополитички регион чији народи имају много зајдничког – како позитивног, тако и негативног, како у прошлости, тако и у будућности. У том региону Балкан је својеврстан сплет јединственог геополитичког организма (на њему се сусрећу

² Славољуб Шушић: *Балкански геополитички кошмаи*, Војна књига, Београд, 1995.

³ Миланко Зорић: *Држава и геополитика*, ВИЗ, Београд, Војно дело 4-5/2001, стр. 150

интереси европских земаља и САД), али и средиште проблема европске безбедности и стабилности.

Геополитички значај Балкана различито утиче на процесе не само у Европи (и у Русији) већ и у Северној Африци и на Блиском истоку. Геостратешка улога Балкана је значајно повећана због развоја ракетно-нуклеарног оружја. Наиме, размештање таквог оружја на Балкану омогућило би контролисање великог простора како на северу и југу, тако и на западу и истоку. За геополитички положај Балкана веома је значајан и економски чинилац, не само због тржишта и извоза сировина већ и због транзитних коридора.

Појава нових држава на Балкану утицала је на прекрајање геополитичког простора Балканског полуострва. У таквој ситуацији западне земље су појачале притисак на "велико Средоземље", укључујући и регион Балкана. Међу њима предњаче САД (НАТО), и све више долази до изражаја чинилац силе (претња и примена силе). Та група водећих држава савременог света озаконила је култ силе, па су нарушене норме међународног понашања, а самим тим је и дестабилизована геополитичка структура међународних односа.

1.3. ГЕОСТРАТЕГИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ

Геостратегијски положај се одређује као скуп одређених географских и стратегијских чинилаца који одређују позицију неке државе, региона и сл. Балканско полуострво као простор у југоисточном делу Европе у већ описаним границама које чине природни објекти, спаја три континента – Европу, Азију и Африку, па се отуда на њему неминовно марају "преламати" утицаји Европе и Азије.

У природне објекте геостратегијског (и војностратегијског) значаја убрајају се Панонска низија, Доње Подунавље, мореузи Босфор и Дарданели, Егејска острва, Отрантска и Јадранска врата. Правци који су веома значајни, са стратешког гледишта, су ломбардијско-панонски, јадранско-панонски и албанско-бугарски.⁴

У новонасталим међународним околностима тј. линија западног утицаја се померила далеко на исток, многи истичу да је подручје Балкана потиснуто далеко од центра светских збивања. Међутим, у оквирима глобалне светске политике Балкан је и даље осетљива зона под будним оком ранијих и нових центара моћи.

⁴ Славољуб Шушић: *Балкански геополитички кошмар*, Војна књига, Београд, 1995.

2. ИСТОРИЈСКА ДИМЕНЗИЈА БЕЗБЕДНОСНИХ ПРОБЛЕМА И МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА НА ПОДРУЧЈУ БАЛКАНА

Балкану је кроз векове припадала крајње неповољна позиција простора на којем су се догађале многе поделе и сукоби. Проблеми балканских народа и држава, стварани под утицајем ванбалканских моћника и окарактерисани појмом "балканизације", притискају балканско поднебље и на прагу трећег миленијума. Творци новог светског поретка користе проверене методе ранијих империја и претендента на владање Балканом, изражене девизом "завади па владај".

Свака империја на Балкану оставила је дубоке трагове своје у првом реду војничке "културе", а од балканских народа и земаља узимала је све њихове драгоцености: мушкарце за своју војску, жене и народно благо за развратничко уживање свог персонала, а природна богатства Балкана за увећање своје империјалне моћи. Поред тих општих "услуга", сваки освајач посејао је на Балкану и своје специфично семе, које је додатно компликовало стање отежавајући стварање јединства балканских народа.

Рим је иза себе оставио поделу хришћана на католике и православце, са линијом раздвајања повученом управо на Балкану. Турци су својом петстогодишњом владавином на Балкан донели не само још једну религију, него су, исламизацијом хришћанског становништва, унели нову клицу раздора међу балканским народима. Поред тога, Турци су успоравали ширење западне цивилизације на Балкану и тиме узроковали његово технолошко заостајање за остатком Европе.

Германски походи на Балкан вршени су са циљем експанзије германског фактора и на Балкану и преко Балкана на простор Блиског и Средњег истока. Сви ти походи имали су рушилачку димензију и одразили су се на затирање или успоравање интеграције балканских народа. То се највише одразило у два светска рата.⁵

Након завршетка другог светског рата простор Балкана се нашао између два велика савеза (НАТО и Варшавски уговор). У току хладног рата простор Балкана је имао својеврстан положај "сиве зоне", што му је обезбеђивало релативну стабилност и безбедност. Тада је дошло до велике поделе и на Балкану, Грчка и Турска су пришле НАТО, Албанија, Бугарска, Румунија су потписале Варшавски уговор, док је тадашња Југославија остала неутрална.

Са исчезавањем блоковске политике великих сила и линије поделе Европе на исток и запад – исчезло је и једно значјно раздобље "повлашћеног" положаја Балкана. Балкан је поново постао интересантан за водеће силе а понајвише за САД, које желе да успоставе потпуну контролу над Балканом, пре свега да би преко њега имали непосредни територијални приступ подручјима непроцењивих природних богатстава у Малој Азији, Каспијском басену и Сибиру. Касније су око тих подручја избили велики сукоби, који су и данас актуелни.

Балкан је део европског геополитичког простора. Отуда ниједна ванбалканска сила није могла имати превласт на њему без противљења других, што је доводило до локалних, регионалних, па чак и светских сукоба.

⁵ Станко Нишић: *Велике силе и Балкан*, Војна књига, Београд, 1999, стр. 7

Досад је било речи само о споровима великих сила око подручја Балкана. Међутим, треба поменути да је било доста спорова и између балканских земаља који су утицали на безбедност овог подручја, а то су: Грчко-Турски територијални спорови (западна Тракија, Егејско море и острво Кипар), Албанско-Грчки спор (северни Епир), територијалне аспирације Албаније према СФРЈ (Косово и Метохија, делови Македоније и Црне Горе), Бугарске аспирације према територији СФРЈ (Македонија и део источне Србије), Румуније и Бугарске (Добруџа). Сви ови сукоби "обогаћени" су са међунационалним сукобима народа СФРЈ. После "балканизације" СФРЈ, као вишенационалне федералне зајднице, и ницања нових државица на њеном простору (Словенија, Хрватска, БиХ, СРЈ, Македонија), међубалкански односи постају још компликованији.⁶

Наглашено ангажовање на превазилажењу нестабилних политичких и других прилика на Балкану које на почетку 21. века показују изванбалкански центри моћи, посебно Североатлантски савез (НАТО) и Европска унија (ЕУ), указује на њихово искрено и чврсто опредељење да се тај регион претвори у зону мира, демократије и просперитета. Тако да су државе на Балкану почеле да решавају своје проблеме уласком у "Партнерство за мир", НАТО и ЕУ, тј. препуштале су се политици великих светских сила (САД, Велике Британије, Немачке, Француске). Овим је већина тадашњих актуелних безбедносних проблема била решена или почела да се решава. Распадом Варшавског Уговора тј. завршетком "хладног рата", дошло је до промена и на Балкану, поред Грчке и Турске које су остале чланице НАТО-а, Румунија, Бугарска, Албанија и Македонија су постале чланице "Партнерства за мир", а БиХ, Хрватска и Србија и Црна Гора су почеле процес интеграције у ЕУ путем уласка у "Партнерство за мир" и НАТО.

Из ових основних напомена о историји балканских односа или, боље речено, односа спољњег света према Балкану, може се закључити да ти спољни утицаји нису остали без непосредног утицаја на односе међу народима овог региона. Будући да су историјска збивања на овом простору била веома динамична с честим променама односа снага у корист, или на штету, спољних сила, мењала се и позиција појединих земаља на Балкану, као и њихови међусобни односи. Дакле, безбедносни проблеми земаља на овом подручју су имали већи узрок у интересима утицајних сила на свету, него у интересима и потребама њих самих. То је зато што су Балканске државе у сваком погледу (економском, политичком, војном, територијалном) зависиле од светских центара моћи.

Данас су се односи међубалканским народима доста изменили. Већина проблема је решена уз помоћ светских центара моћи, али после свих тих дешавања остао је проблем "Косовске кризе" у СЦГ, који у скорије време неће бити решен а да све стране у конфликту буду задовољне решењем. Тај проблем није везан само за то подручје, он може да доведе у опасност, поред појединачне и локалне безбедности, регионалну и глоблну безбедност.

⁶ Славољуб Шушић: *Балкански геополитички кошмар*, Војна књига, Београд, 1995.

3. БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМИ НА ПОДРУЧЈУ БАЛКАНА

На основу изнетих особености Балкана може се говорити о две основне групе проблема који су се испољили као изворишта безбедносних проблема овог стратегијски значајног простора.

Први су међунационални проблеми који се јављају као "неминовност", будући да на релативно малом простору у десетак земаља живи више од двадесет народа и етничких група, припадника три највеће вере – католичке, православне и исламске, те мноштва малих верских зајдница.

Другу групу проблема у односима међу балканским земљама чине територијални проблеми, који произилазе из неспоразума поводом положаја националних мањина и осећања "историјских неправди" које су, наводно, учињене појединим народима и државама после разграничења држава Балкана под утицајем спољних сила.

Нови светски поредак, с великим могућностима за благостање, мир, праведност и корисну међународну сарадњу, изгледа могућ, па и на Балкану. Ипак та слика вара, јер су нам наметнути нови, често међузависни безбедносни проблеми:

- Стварање нове државе на подручју КиМ изазвало би етнолошке сукобе, па и грађански рат;
- Верски фанатизам – локални и онај који прелази границе више држава испољава се кроз мржњу, тероризам и стања која су слична грађанском рату;
- Отворене границе и недовољни државни механизми омогућавају развој организованог криминала, са чиме је тесно повезана светска трговина наркотицима, која је постала стратегијски проблем;
- Велики токови пресељавања стварају друштвене и привредне проблеме;
- У областима са неразвијеном привредом владају друштвене напетости, сиромаштво и глад;
- Нарушавање природе сечом шума, непромишљено поступање са воденим ресурсима и оптерећивање атмосфере огромним количинама угљен-диоксида, чија је последица промена климе у целом свету, само су неки примери еколошких опасности и проблема.

3.1. АЛБАНСКИ ТЕРОРИЗАМ

После десетогодишњих крвавих, првенствено етничких, конфликта на простору Балкана појавила се претња од тероризма. Руководјени субјективном проценом о неповољном статусу своје етничке зајднице, и оптерећени радикалним исламом, албански терористи изводе акције против матичне државе ради разбијања њеног територијалног интегритета. Своје противзаконито насиље настоје да прикажу као изнуђено, односно у функцији поправљања неподношљивог положаја својих сународника, сматрајући да је решење тог проблема стварање "велике" исламске албанске државе. Таква искључивост, коју, између осталог, испољавају

посредством терористичке "Албанске националне армије" (АНА), највећа је опасност тј. безбедносни проблем на Балкану.

Објективни ("оправдани") узроци албанског тероризма су тоталитарно друштвено уређење, расна дискриминација, нерешено етничко, верско или национално питање, социјална неправда и геноцид. Анализа бројних догађаја, као што је фебруар 2003., када су албански терористи, иако припадници албанске етничке зајнице на КиМ, југоистоку Србије и у Македонији нису били изложени никаквој репресији власти, извели десетине аката насиља на тим локацијама, вођа терористичке "АНА" изјавио је да "АНА" делује на свим албанским територијама које узурпирају српски, македонски, црногорски и грчки православци, указује на то да је субјективни ("неоправдан"), односно верски фанатизам главно извориште њиховог необузданог насиља. Насиље албанских терориста је усмерено на разбијање територијалног интегритета три државе на Балкану и има извориште у постулатима цихада, а не у угрожености људских и колективних права Албанаца.⁷ Тај проблем они настоје да реше оружаним насиљем и, очигледно, томе се не назире крај. То поуздано указује на узрок, обим и карактер угрожености, не само Балкана него и Европе.

Зашто кажем "и Европе"? Исламски фундаменталисти су искористили сукобе на Балкану за несметан улазак у Европу. Поверљиви извештај полицијске Специјалне мултинационалне јединице на Космету, којом су у склопу мировних снага руководили италијански Карабињери, показује да су међу многобројним међународним хуманитарним (невладиним) организацијама на Космету, чак њих десетак представљале "тројанског коња" за деловање исламских терористичких организација у Европи. Међу њима су Ал каида, алжирска Оружана исламска група (ГИА), египатска Гама ал исламија, туниски Исламски фронт и палестински Хамас. Присуство и деловање исламских екстремиста на Космету својим изјавама поред бројних страних државника (нпр. руски министар иностраних послова Игор Иванов потврдио је постојање везе на релацији Авганистан-Чеченија-Балкан у изјави за француски "Фигаро"-април 2001.) потврдили су и лидери водећих косовских Албанаца (нпр. Ибрахим Ругова лидер Демократског савеза за Косово-новембар 2001.).⁸ На основу овога се може рећи да је Балкан "легло" исламских екстремиста који настоје да и Европу дестабилизују својим активностима (тероризам).

Изаз из овакве ситуације је могућ уколико удружени народи Балкана и заинтересовани изванбалкански чиниоци испоље највећи опрез и енергично се супротставе политичким, етничким и верским екстремистима, који вребају повољан тренутак да посегну за тероризмом као средством за стварање "великих" етничких држава разбијањем постојећих држава и да испоље више пажње на Балкан као прибежишту исламских фундаменталиста из целог света.

После 11. септембра 2001. године светска дипломатија је усредсређена на "рат против тероризма", па је највећим делом и светска безбедносна политика усмерена на решавање тзв. меких, невојних, претњи безбедности, као што су организовани криминал или тероризам.

⁷ Милан Мијалковски: *Угроженост безбедности Западног Балкана албанским тероризмом*, ВИЗ, Београд, Војно дело 1/2004, стр. 146

⁸ Драган Џамић: *Балканска мрежа Ал каиде, Европа виа Балкан*, Фељтон Вечерње новости, Београд, 16.март 2005.

Основни принцип успешног супротстављања тероризму јесте одржавање моралног статуса ненасиља као императива за међународне односе. Савремена политика, пре свега политика САД, управо је заснована на поновној легитимацији насиља, па је самим тим осуђена на неуспех у борби против тероризма.

3.2. ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА

Савремени безбедносни проблеми су од ранијих задржали само име и биће свог дела, док је све остало различито у односу на ранији период. Данашњи облици угрожавања безбедности носе нову енергију (снажнију – разорнију по друштво) и нове опасности.

За разлику од ранијих облика организованог криминала када је примарни разлог бављења криминалом био новац, данашњи "велики" криминалци имају и више новца него што могу да потроше. Разлог даљег бављења организованим криминалом је (пored примарног) моћ, односно жеља за ванинституционалним, ванправним, ванетичким и другим утицајима на државу и политику, односно заузимање положаја и утицаја у друштву које не могу стећи учествовањем у нормалним демократским процесима. Та нова негативна енергија и опасност које са собом носе изазивају последице које више ниједна земља појединачно као ни међународна зајдница не могу да толеришу.

Организовани криминал подразумева постојање криминалне организације која има више од два члана, с циљем трајнијег вршења кривичних дела ради остваривања имовинске користи и одговарајућег утицаја, с тим што таква криминална организација, у циљу свог опстанка, мора да користи насиље или нека друга средства застрашивања или да успостави одговарајућу спрегу са државним, политичким, економским и финансијским субјектима, било корупцијом, уценом, изнудом било неким другим начином.⁹

Корупција је данас најприкривенија врста организованог криминалног понашања. Висок степен прикривености одређен је чињеницом да су, и онај који даје и онај који прима, подједнако заинтересовани да се о њима не сазна.

Појаве корупционaшких афера у Србији и Црној Гори, у Македонији, у БиХ и другим земљама Балкана само додатно потврђују да су процеси транзиције у већини земаља праћени нус производима у облику криминализације економских и политичких система, па се појављују озбиљни проблеми у расподели моћи у балканским транзицијама. У структури новоформиране демократије политичке одлуке не доносе увек и нужно политичке институције као представници државе, иако се оне доносе у оквиру тих институција. Јавна политика се одваја од јавног мњења и појављује се хронични дефицит легитимне власти. У деловима политичког естаблишмента, повезаним са организованим криминалом, ствара се атмосфера да "циљ оправдава средство", што погодује стварању услова за легитимаисање корупције и организованог криминала.

Исказана деструктивна улога организованих криминалних група, однос актуелних власти, па и дела јавности према тим групама у време међунационалних сукоба, и даље, учинили су довољно јасном чињеницу да се везе између

⁹ Љубомир Стајић: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004, стр. 158

организованог криминала и политичких елита у свим деловима Балкана, а највише бивше СФРЈ, остварују путем узајамних клијентелистичких односа, које су потхрањивали и међународни чиниоци својим недоследним понашањем. Недоследност међународне подршке доприноси стварању клијентелских култура, а такве културе доводе до формирања релативно трајних партнерстава између политичких елита и организованог криминала који задржава класично својство (криминал за профит), али се модификује у "нови ратујући ентитет", који се окреће и борби против државе ради преузимања државне власти.¹⁰

Видови савременог организованог криминала¹¹ су бројни:

- Организовани нарко-криминалитет;
- Организовани криминалитет у вези оружја и муниције;
- Организована недозвољена трговина аутомобилима;
- Организована проституција и трговина белим робљем;
- Организовани криминалитет у вези изнуда (рекет)

У оквиру постојећих видова организованог криминала бројни су облици који су најчешће повезани, испреплетани и у међусобној директној или индиректној узрочно-последичној вези. Тако се дешава да у украденим аутомобилима кљумчаре оружје, опојне дроге и нуклеарне материје, а од илегално стеченог профита се финансирају терористичке организације и трговина белим робљем, што је случај који је актуелан за подручје КиМ.

У већини земаља Балкана постоје етничке мањине чији је статус хронични извор нервозе и проблема за политичке елите, јер када год се у тим земљама догоди нека систематска промена повећавају се аспирације етничких зајдница које су дефинисане као мањине, и оне постављају нове захтеве да буду дефинисане као "конститутивне нације" у националним уставима. Док се воде дебате о овим аспирацијама, које некад доводе до немогућности доношења устава (да ли да држава буде национална или грађанска), привремене институције и механизми власти се баве питањима друштвене контроле, а не организованим криминалом. То доводи до цветања организованог криминала и укорјењавања корупције.

Пример спорог напредовања ка изналагању уставних решења за Косово у Србији показује колико је немогуће поделити власништво над државом са етничком групом као што су косовски Албанци. У међувремену, корупција дивља, трговина са хероином се спроводи фактички без ефективног надзора, а традиционалне "етничке" банде са Косова доминирају у организованој трговини наркотицима у свим балканским и средњеевропским престоницама.

Организовани криминал на Балкану показује неке од најалармантнијих тенденција у свом глобалном развоју. Напад на највише нивое политичког система у Србији 2003.године то показује на сасвим недвосмислен начин. Напори које безбедносне агенције предузимају пружају јединствену прилику да се борба против организованог криминала на Балкану сагледа као тест у којем могу да се испитају најнапредније методе за примену у целој Европи. Закон о антикорупцијској агенцији у Србији, заснован је на хонгконшко-сингапурском моделу параполицијске организације који се у Азији показао као изузетно делотворан.

¹⁰ Александар Фатић: *Тероризам и организовани криминал после 11. септембра 2001. године*, ВИЗ, Београд, Војно дело 3/2004, стр. 46

¹¹ Љубомир Стајић: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004, стр. 160

Реорганизација полиције, служби државне безбедности и судова, која је скоро завршена, ствара повољан амбијент за развијање нових метода борбе против организованог криминала. Стога изгледа да је на Балкану, иако је једна од земаља најјаче захваћена организованим криминалом, Србија истовремено лидер у развијању делотворних одговора на организовани криминал.

3.2.1. ПРОМЕТ ДРОГА КАО ОБЛИК ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Значајан фактор угрожавања безбедности на подручју Балкана, а и шире, представља илегални промет дрога, као облик организованог криминала.

Такозвана "Балканска рута" за промет наркотика стартује из земаља Средњег истока и завршава се у Европи. Главни транзитни центар осовине је Истамбул, одакле се преко Грчке, Бугарске и Албаније дрога преноси у западну Европу. Тако да је, Турска најзначајније раскршће путева дроге из југоисточне Азије према Европи. Трговци из Албаније, у сарадњи са трговцима из Турске, делују великом брзином и покривају вакууме који су се створили због рата у Југославији. У званичним извештајима Министарства иностраних послова САД помиње се податак да се преко Турске, Бугарске, бивше Југославије, а посебно бишве југословенске републике Македоније, БиХ, Хрватске, Словеније као и Албаније и Грчке у току једног месеца дистрибуира количина од шест тона хероина.¹² У том ланцу шверца наркотика, посебно опијума и хероина, значајне су централе исламских екстремиста на Балкану чија се седишта налазе на "зеленој трансверзали". У тим земљама се постепено формирају и унутрашња тржишта ради покривања растућих унутрашњих потреба, јер се ствара све већи број зависних од хероина. Појава наркоманије и наркомафије још више усложњава безбедност на подручју Балкана, јер се од профита зарађеног на тај начин финансирају екстремистичке и терористичке организације. Производња опијума, хероина и других наркотика, као и очигледна глобална сарадња исламских екстремиста и терориста не само ради стварања глобалне исламске државе, угрожавају подједнако и интересе Русије, Кине и САД. Успешна борба против промета дроге је у садејству са европским организацијама за безбедност и борбу против криминала (ЕВРОПОЛ и ИНТЕРПОЛ).

3.2.2. ПРОМЕТ ОРУЖЈА КАО ОБЛИК ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Илегална трговина оружјем, као и дрогом веома је распрострањен и уносан посао, али и веома опасан за безбедност света. Период после хладног рата и крај конфронтације између Истока и Запада пореметио је светску равнотежу снага, доводећи до настанка великог броја малих ратова, често са сасвим неконтролисаним динамиком. Мали локални ратови, било да имају националну димензију, или да су производ унутрашњих мањинских спорова или пак да се подводе под назив "ослободилачки ратови", стварају нову слику наше планете. У већини поменутих притисака и оружаних сукоба користе се оружје које се набавља

¹² Љубомир Стајић: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004, стр. 169

из мреже илегалног промета оружја. Такође, већина поменутих оружаних сукоба је била или је актуелна на Балкану.

Део проблема са којим се суочила и још се суочава Албанија после догађаја из 1997. године представља и илегална трговина великим количинама оружја. Илегална трговина оружјем бележи повећање у балканским сукобима, посебно на територији КиМ, као и трговина оружјем за потребе мађарског организованог криминала. Лакоћа којом се обавља илегална трговина оружјем забрињава јер непосредно подстиче повећање криминала и вођење локалних ратова.

Ово је још један од безбедоносних проблема са којим се суочавају балканске земље. Успешна борба је поново у садејству и координацији међу балканским и европским државама, јер само заједно могу стати на пут илегалној трговини оружјем и организованом криминалу.

3.3. НЕРАЗВИЈЕНА ЕКОНОМИЈА КАО УЗРОК БЕЗБЕДНОСНИХ ПРОБЛЕМА

Човечанство очекује 21. век с надом да ће бити успостављен лепши и праведнији свет, без глади, сиромаштва и ратних разарања. Извесно је да неће бити тако. Све веће сиромаштво у неразвијеном свету, велики број незапослених и јаз између богатих и сиромашних, као и неспорна доминација једне суперсиле савременог света нису добра основа за изградњу општег просперитета.

Економска моћ је од највећег значаја за укупну моћ и успешност земље. Ситуација у економији на Балкану није повољна са становишта утицаја и спољашњих и унутрашњих чинилаца. Економска ситуација моћних земаља не даје много простора за размах малих економија, а са резервом и опрезом треба примити најаве да ће земљама на Балкану бити омогућен равноправнији третман у светској трговинској размени. Велики привредни системи и капацитети у СиЦГ, који су запошљавали бројне раднике сада су углавном неискоришћени. То изазива неповољну економско-социјалну позицију већине становништва. Евидентно је економско раслојавање на велики број сиромашних и мали број богатих. Такво економско-социјално стање, унутрашња ограничења легалног протока роба и новца и умањен ауторитет правне државе су плодно тле за пораст криминала у друштву и олако стицање богатства незаконитим пословима, а о стицању дохотка радом све мање размишља знатан део становништва, посебно млади људи. Таква ситуација доводи до друштвене напетости, сиромаштва и глади. Све ово наводи појединце и групе да се баве илегалним пословима да би остварили своју егзистенцију. Ти послови (препродаја и производња опојних дрога, продаја оружја, крађе, изнуда и рекет итд.) су углавном велики проблем за безбедност држава.

Економски просперитет и технолошки развој, као жељено стање привредно-економског система, тренутно су тешко достижан циљ. Неке државе уласком у ЕУ су део проблема решиле, али при томе долази до великог утицаја светских центара моћи на економије малих земаља.

3.4. УГРОЖАВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ КАО БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМ

У свету је све присутнија свест да је очување животне средине цивилизацијска обавеза човечанства. У том смислу, очување животне средине представља незаобилазни фактор безбедности једне земље. Иако је заштита животне средине превасходно унутрашњи проблем сваке државе и народа оно данас постаје све више светски проблем зато што радијација, биолошка или хемијска контаминација, загађен ваздух, реке и мора, истрошен озонски омотач и др. не познају границе.

После неколико бурних година на Балкану, после неколико локалних ратова у којим је коришћена муниција са осиромашеним ураном последице су велике и вероватно дугорочне. После масовне ваздушне агресије у пролеће и рано лето 1999. дошло је до загревања томосфере, тањења стратосферског озонског омотача и појава ефекта "стаклене баште", тј. дошло је до промене климатских услова. Вешенедельна суша и незапамћена тропска врућина, пропраћена пожарима и олујним градом, у пролеће и лето 2000. године у тадашњој Југославији и другим земљама Балкана довела је до катастрофалне деградације услова за живот људи и целокупног биљног и животињског света. Метеоролози најављују сличне климатске услове и у наредним годинама.

С друге стране, потенцијално најопаснији извор зрачења у миру јесу нуклеарни реактори, од којих су многи застареле технологије и у квару (на Балкану, тј. у окружењу наше земље налази се 16 блокова нуклеарних електрана – само на Дунаву их има 10).¹³ Нуклеарне електране могу да буду атомске бомбе на сопственој територији или на територији суседних земаља.

С обзиром на потенцијално ратно окружење и тежњу да се у одређеним тренуцима терористичким активностима изазову несигурност и паника код грађана, и поред свих мера безбедности, постоји опасност од нуклеарног тероризма на подручју Балкана (уско повезано са албанским тероризмом). Највероватнији објекти у којима би се применио нуклеарни материјал јесу затворени простори (биоскопи, спортске дворане, касарне, интернати, аутобуси, возови, зграде републичких и државних органа и остали објекти у којима се грађани масовно окупљају).

Из свега овога произилази да ово није мали проблем на овом подручју и да се мора обратити велика пажња на рад са РХБ агенсима, да се мора обављати велика репресивна делатност везана за сузбијање тероризма и да треба тежити ка мирном решавању кризе на подручју Балкана.

¹³ Раде Биочанин: *Заштита животне средине у случају нуклеарних удеса и тероризам*, ВИЗ, Београд, Војно дело 1/2004, стр. 124

ЗАКЉУЧАК

Долазимо до закључка да су, на посматраном подручју Балкана, албански тероризам и организовани криминал прожет корупцијом два највећа безбедоносна проблема. Оба проблема су највећим делом везана за централну земљу на Балкану, Србију и Црну Гору, и за Косово и Метохију као њен саставни део који је тренутно под контролом УН и КФОР-а. На основу овога највећи проблем на Балкану је такозвана "косовска криза" и по многима њеним решавањем Балкан би могао да се активно укључи у светски процес глобализације и колективне безбедности.

Кључни субјекти међународне зајднице, првенствено земље чланице НАТО-а и ЕУ, знају да ће без успостављања демократије, тржишне привреде и мира на простору Балкана у напорима везаним за глобализацију света наилазити на многе потешкоће. Такво сазнање је још израженије код балканских народа и земаља, који самостално и уз помоћ међународне зајднице покрећу и остварују разноврсне облике сарадње. Насупрот њима, албански екстремисти у Србији (на Космету и на подручју општина Прешево и Бујановац) и у Македонији доследно примењују тероризам, несумњиво на основу процене да ће успети да разбију територијални интегритет балканских држава и успоставе исламску "велику албанску државу". Њихова фанатизованост у вези с тим ирационалним пројектом највећа је опасност по безбедност и будућност Балкана, и то не због њихове велике моћи већ, првенствено, због заслепљености верским фанатизмом, с једне стране, и неразумног повлађивања Албанцима појединих изванбалканских чинилаца без обзира на њихово насиље и пројектовани циљ, с друге стране.

Без обзира на то да су претњу од албанског тероризма уочиле САД и да је шеф УНМИК-а Михаел Шнајдер 17. априла 2003. прогласио "АНА" терористичком организацијом, неопходно је усклађено ангажовање балканских народа и земаља и међународних субјеката у отклањању те највеће претње безбедности и будућности Балкана.

Исто тако, међународна – регионална сарадња је један од основних услова за сузбијање организованог криминала, наравно, узимајући у обзир његову комплексност и изражену интернационалност. Имајући у виду стање безбедности на подручју Балкана (посебно на подручју бивше СФРЈ) у последњој деценији XX века, и мултиетничке и мултикултуралне конфликте на истом подручју, ефикасност реализације регионалне сарадње може бити неизвесна. Међутим, оно што је у интересу свих земаља овог региона јесте сузбијање, искорењивање или бар стављање под контролу транснационалног организованог криминала. То се може постићи успостављањем адекватне сарадње полицијских, судских и органа надлежних за контролу прелажења државне границе. Да би се ово што смо рекли остварило потребно је да земље на Балкану имају развијене економије, као и развијене системе који штите већинска, мањинска и друга људска права.

Постоји један проблем који заокупља државе и успорава процес интеграције на Балкану, а то је дилема којем типу безбедности (државна или национална безбедност, грађанска безбедност, економска безбедност, људска безбедност итд.) треба дати приоритет. Питању безбедности на Балкану требало би приступити тако

да она сада треба да постоји за све заинтересоване стране, као у садашњости, тако и у будућности. Та безбедност треба да служи народима и њиховим земљама и државама и то било у оквиру НАТО-а и "Партнерства за мир", било изван њих.

ЛИТЕРАТУРА

1. Биочанин Раде: *Заштита животне средине у случају нуклеарних удеса и тероризам*, ВИЗ, Београд, Војно дело 1/2004.
2. Вратуша-Жуњић Вера: *Елементарне непогоде и "метеоролошки рат"*, ВИЗ, Београд, Војно дело 4-5/2001.
3. Зорић Миланко: *Држава и геополитика*, ВИЗ, Београд, Војно дело 4-5/2001.
4. Исаковић Златко: *Главне безбедосне дилеме у земљама југоисточне Европе*, ВИЗ, Београд, Војно дело 3/2004.
5. Ковалски Николај Александрович: *Балкан у оквиру великог Средоземља*, ВИЗ, Београд, Војно дело 1/2001.
6. Кресовић Томислав: *Велике игре на Балкану*, Графиком, Београд, 1999.
7. Марковић Михаило: *Доминација великих сила на Балкану и појава избеглиштва*, ВИЗ, Београд, Војно дело 3/2000.
8. Мијалковски Милан: *Угроженост безбедности Западног Балкана албанским тероризмом*, ВИЗ, Београд, Војно дело 1/2004.
9. Мишовић Слободан: *Војногеографски положај СРЈ*, ВИЗ, Београд, Војно дело 4-5/2001.
10. Нишић Станко: *Велике силе и Балкан*, Војна књига, Београд, 1999.
11. Стајић Љубомир: *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2004.
12. Фатић Александар: *Тероризам и организовани криминал после 11. септембра 2001. године*, ВИЗ, Београд, Војно дело 3/2004.
13. Цамић Драган: *Балканска мрежа Ал каиде, Европа виа Балкан*, Фелтон Вечерње новости, Београд, 16.март 2005.
14. Шушић Славољуб: *Балкански геополитички кошмар*, Војна књига, Београд, 1995.